

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Bourdieu och företagsekonomerna

Lovisa Näslund & Karin Darin

Företagsekonomin, med rötter i handelsteknik och bokföring, har under de senaste fyrtio åren blivit ett betydligt bredare ämne. I dag utgör såväl individer som organisationer och marknader studieobjekt. Breddningen av den företagsekonomiska disciplinen har inneburit ett ökat intresse för teoribildningar inom andra forskningsfält. Disciplinen dominerades tidigare av nationalekonomisk teori, med neoklassiska antaganden om ekonomisk rationalitet och nytto-maximering som grund. I dag inbegriper företagsekonomin exempelvis även den till sociologin och psykologin angränsande organisationsforskningen, och ämnet har kommit att bli alltmer tvär- och mångvetenskapligt till sin karaktär. "Företagsekonomin stjälar fritt idéer och modeller från andra discipliner" skriver Claes Gustafsson¹, måhända något raljant. Därmed förs teoretiska begrepp och perspektiv som traditionellt inte har förekommit inom ämnet in och integreras med, eller ersätter, det gamla.

I och med ämnets breddning har också Pierre Bourdieus (1930–2002) tankar börjat vinna insteg i den företagsekonomiska teoribildningen, och han har på senare tid blivit uppmärksammad inom både amerikansk och europeisk forskning. Bourdieus kapitalbegrepp ses som alternativ till de neoklassiska kapitalbegreppen och det ekonomiska marknadsbegreppet byts i en del studier ut mot Bourdieus fältbegrepp. Samtidigt är Bourdieus begrepp sällsynta som nyckelbegrepp i texter, vilket kan ses som ett tecken på att hans teoribildning som helhet fortfarande inte har anammats i den företagsekonomiska forskningen. Forskare tenderar att låna enstaka begrepp från Bourdieus teoribildning snarare än att tillämpa hela hans begreppsapparat och även den metod, geometrisk dataanalys, som Bourdieu använde sig av i sina senare studier,² är sällsynt förekommande.³

¹ Claes Gustafsson, *Produktion av allvar. Om det ekonomiska förnuftets metafysik*, Nerenius & Santérus, Stockholm 1994, p. 51.

² Vad gäller Bourdieus användning av geometrisk dataanalys, se exempelvis Pierre Bourdieu, *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, Harvard University Press, Cambridge 1984 [1979].

³ Lars Vigerland är dock en företagsekonom som applicerar geometrisk dataanalys i studiet av boendestrategier i stockholmsområdet.

Med syfte att förstå hur Bourdieus begrepp tenderar att användas i företagsekonomisk forskning diskuteras i denna text några exempel från svensk och amerikansk forskning. Dessa exempel bygger på neddykningar i några studier, och syftet är således just att ge läsaren exempel på hur Bourdieus begrepp används, snarare än att ge en heltäckande översikt av forskningsfältet.

Den mer konservativa amerikanska forskningen länkar främst samman Bourdieus kapitalbegrepp med de inom disciplinen mer traditionellt förekommande neoklassiska faktorbegreppen, såsom humankapital, arbetade timmar (L) och kapital (K).⁴ Resultatet blir ofta att Bourdieus perspektiv integreras med ontologiskt skilda teoriansatser utan större problematisering. I en nyligen publicerad artikel i den ledande tidskriften *Academy of Management Review*, betonar Mustafa Özbilgin och Ahu Tatli att det finns fördelar att vinna med att ersätta de neoklassiska begreppen med Bourdieus begrepp.⁵ Ett Bourdieuianskt perspektiv gör det möjligt att fånga en social komplexitet samt en multidimensionalitet i fenomen som den neoklassiska teorin inte kan fånga, menar författarna.⁶ I dag är Bourdieus epistemologiska grundantaganden dock fortfarande sällsynt förekommande i amerikansk företagsekonomisk forskning.

Den neoklassiska rationaliteten utgör ofta grunden i den amerikanska företagsekonomiska forskningen. Denna rationalitet skiljer sig från Bourdieus syn på aktörers handlande. För det första förutsätter den neoklassiska modellen att aktörer, såväl individer, hushåll som företag, handlar i ett medvetet egenintresse för att maximera (ekonomiska) tillgångar.⁷ Bourdieu utgår i stället från begreppet habitus; habitus formas av den tidigare sociala livsbana och i relation till givna marknader och förser aktörer med en begränsad uppsättning strategier. Rationaliteten figurerar således i Bourdieus resonemang enbart i termer av logiker, det vill säga som strukturerade och strukturerande handlingar.⁸ Bourdieu anser att aktörens intresse definieras i mötet mellan dennes habitus och rådande strukturer.⁹ Med Bourdieus perspektiv är aktörer också positionerade i relation till varandra och intressen som utvecklas måste förstås i det relativa förhållandet.¹⁰ I den neoklassiska ansatsen har relationer ingen plats, aktörer figurerar som enskilda entiteter, ontologiskt frikopplade från varandra, och därmed får det sociala sammanhanget ingen betydelse för handlandet. Ekonomisk sociologi

⁴ Jmf. Nan Lin, "Building a Network Theory of Social Capital," pp. 28–51 i *Connections*, 22(1), 1999.

⁵ Mustafa Özbilgin & Ahu Tatli, "Understanding Bourdieu's Contribution to Organization and Management Studies," pp. 855–877 i *Academy of Management Review*, 30(4), 2005.

⁶ Ibid.

⁷ Richard Swedberg, Ulf Himmelstrand, & Göran Brulin, *The Paradigm of Economic Sociology. Premises and Promises*, Sociologiska institutionen, Uppsala 1985.

⁸ Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, Polity Press, Cambridge 1990 [1980], pp. 49–51.

⁹ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS, Stockholm 1990, p. 229.

¹⁰ Ibid., pp. 271–272.

bygger delvis på den neoklassiska teoribildningen. Inom ekonomisk sociologi har hävdats att aktörers handlande inte kan reduceras till nytto-maximering utan att det sociala sammanhanget måste tas i beaktande. Aktören handlar i en social kontext som möjliggör eller hindrar den rationella handlingen. Det ekonomiska egenintresset existerar således men i en social kontext, och andra intressen än rent ekonomiska är möjliga.¹¹ Men denna tanke skiljer sig också från Bourdieus som innebär att aktörers handlande inte kan ses som begränsat sociala utan att egenintressen och handlingar alltid utvecklas i en social kontext.¹²

Med den neoklassiska ansatsen i grunden blir det således problematiskt att integrera Bourdieus begrepp, samtidigt är det en sådan integration som förekommer i den amerikanska företagsekonomiska litteraturen. I artiklar som diskuterar sociala nätverk och socialt kapital refereras frekvent till Bourdieus begrepp socialt kapital och kulturellt kapital.¹³ Nan Lin¹⁴ skriver i en artikel att Bourdieus begrepp socialt kapital är i linje med hur James S. Coleman (1926–1995) har utvecklat begreppet. Även Alejandro Portes¹⁵ diskuterar Colemans begrepp socialt kapital och drar paralleller mellan Colemans och Bourdieus arbeten. Coleman skriver i en artikel som diskuterar den neoklassiska ekonomiska modellen i relation till sociala organisationer att "social organization can be most profitably incorporated into economic theory. This is not by abandoning the conception of rational action of individuals, but by changing the organizational assumptions that translate individual action into systemic or collective action".¹⁶ Coleman föreslår att aktören handlar i ett ekonomiskt egenintresse men i ett socialt sammanhang som måste integreras i den ekonomiska modellen, ett antagande som skiljer sig från Bourdieus. Lin refererar till Bourdieus och Coleman med flera och menar att följande definition av socialt kapital är i linje med hur begreppet finns definierat hos samtliga författare: "The premise behind the notion of social capital is rather simple and straightforward: Investment in social relations with expected returns."¹⁷ Det är således skilda perspek-

¹¹ Swedberg, Himmelstrand, & Brulin, op. cit. 1985.

¹² Pierre Bourdieu, *The Social Structures of the Economy*, Polity, Oxford 2005 [2000].

¹³ Se t ex Juan Florin, Michael Lubatkin, & William S. Schulze, "A Social Capital Model of High-Growth Ventures," pp. 374–384 i *Academy of Management Journal*, 46(3), 2003; Martin Gargiulo & Mario Benassi, "Trapped in Your Own Net? Network Cohesion, Structural Holes and the Adaption of Social Capital," pp. 183–196 i *Organization Science*, 11(2), 2000; Lin, op. cit. 1999; Alejandro Portes, "Social Capital. Its Origins and Applications in Modern Sociology," pp. 1–24 i *Annual Review of Sociology*, 24, 1998; Jimmy Sanders & Victor Nee, "Immigrant Self-Employment. The Family as Social Capital and the Value of Human Capital", pp. 231–249 i *American Sociological Review*, 61(2), 1996; David Thorsby, "Cultural Capital," pp. 3–12 i *Journal of Cultural Economics*, 23, 1999.

¹⁴ Lin, op. cit. 1999.

¹⁵ Portes, op. cit. 1998.

¹⁶ James S. Coleman, "Introducing Social Structure into Economic Analysis," pp. 84–88 i *The American Economic Review*, 74(2), 1984, p. 88.

¹⁷ Lin, op. cit. 1999, p. 30.

tiv som integreras i en och samma definition vilken Lin vidare applicerar för att utveckla en nätverksteori baserat på begreppet socialt kapital.

Andra som applicerat Bourdieus begrepp är Per Davidsson och Benson Honig som refererar till Bourdieu i en diskussion kring betydelsen av humankapital och socialt kapital bland nyföretagare. Davidsson och Honig skriver att "Social networks provided by extended family, community-based, or organizational relationships are theorized to supplement the effects of education, experience and financial capital".¹⁸ Utbildning, erfarenhet och finansiellt kapital definieras här enligt den neoklassiska humankapitalteorin¹⁹ och det sociala nätverket ses som ett medel för aktören att nå ytterligare humankapital och finansiella resurser.²⁰ Alistair R. Anderson och Claire J. Miller diskuterar också sociala nätverk i entreprenörskapsprocessen.²¹ De menar att aktörer som kommer från en högre socioekonomisk familjebakgrund besitter mer humankapital och även har nätverk som karaktäriseras av större tillgång till humankapital. Dessa aktörer visar sig vidare ha större framgång, i termer av vinst och tillväxt, i sitt företagande. Anderson och Miller integrerar i sin teoriutveckling begrepp hämtade från olika teoretiska perspektiv, till exempel från Gary Becker, Pierre Bourdieu, James Coleman och Brian Uzzi. Det perspektiv som, exempelvis, Brian Uzzi representerar skiljer sig från Bourdieus. Uzzi diskuterar nätverk i termer av "how embeddedness and network structure affect economic behaviour."²² Uzzis fokus är således på hur det sociala sammanhanget påverkar aktörers ekonomiskt rationella handlingar och därmed distinkt från Bourdieus resonemang. Anderson och Miller sammanfattar sitt resonemang enligt följande: "We would therefore argue that Bourdieu's theory will also apply to the context of entrepreneurship in that those entrepreneurs who originate from higher socio-economic groupings will be more likely to have acquired the necessary forms of human, social and cultural capital that will yield distinct advantages in the new venture creation process."²³

David Thorsby diskuterar hur begreppet kulturellt kapital kan integreras i ekonomisk teoribildning.²⁴ Thorsby menar att ekonomer har ägnat för lite uppmärksamhet åt det kulturella kapitalet och argumenterar vidare för att det kulturella kapitalbegreppet kan bidra till att utveckla den ekonomiska teoribild-

¹⁸ Per Davidsson, & Benson Honig, "The Role of Social and Human Capital among Nascent Entrepreneurs," pp. 301–331 i *Journal of Business Venturing*, 18, 2003, p. 307.

¹⁹ Se Gary Becker, *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, The University of Chicago Press, Chicago 1993 för diskussion om humankapitalbegreppet.

²⁰ Davidsson & Honig, op. cit. 2003.

²¹ Alistair R. Anderson & Claire J. Miller, "Class matters'. Human and Social Capital in the Entrepreneurial Process," pp. 17–36 i *Journal of Socio-Economics*, 32, 2003.

²² Brian Uzzi, "The Sources and Consequences of Embeddedness for the Economic Performance of Organizations. The Network Effect," pp. 674–698 i *American Sociological Review*, 23(4), 1996, p. 675.

²³ Anderson & Miller, op. cit. 2003, p. 32.

²⁴ Thorsby, op. cit. 1999.

ningen. Han citerar Bourdieu i strävan att integrera begreppet; ”most of the properties of cultural capital can be deduced from the fact that, in its fundamental state, it is linked to the body and presupposes embodiment”²⁵ och sammanfattar från detta citat: ”it is thus clear that the concept of cultural capital as developed by Bourdieu is, in its individualistic form, very close to, if not identical with, that of human capital in economics.”²⁶ Thorsby är således av den mening att det kulturella kapitalet i inkorporerad form kan likställas med humankapitalet som lagras i termer av kunskaper hos individen. Bourdieu menade dock att kulturellt kapital, liksom alla de kapitalarter han utvecklade, stod i kontrast till de neoklassiska kapitalbegreppen då de inte avser grunden för ”medvetna och målrationella val”²⁷. Det är också svårt att tala om en individualistisk form av kulturellt kapital som Thorsby gör gällande då det är socialt erkännande som ger det kulturella kapitalet sitt värde.

I den svenska företagsekonomiska forskningen, inom vilken det finns en socialkonstruktionistisk tradition och därmed ett ifrågasättande av den neoklassiska modellens hegemoni, återfinns forskare som delvis delar Bourdieus epistemologiska grundantaganden.²⁸ Även här är det dock ovanligt att helt utgå från Bourdieus begreppsapparat; i stället integreras Bourdieus tankar i ett bredare teoribygge. Fältbegreppet, som är väl etablerat inom svensk kulturforskning²⁹, har inte fått samma genomslagskraft inom svensk företagsekonomi. Daniel Ericsson är en av få som tar sig an fältbegreppet i en diskussion om entreprenörskapsforskning inledande till en antologi inom ämnet.³⁰ Ericsson menar att entreprenörskapsforskningen är multidisciplinär men kan betraktas som ett fält inom vilket forskare med olika teoretiska perspektiv strider om att definiera vad entreprenörskap är. Denna strid handlar också om en akademisering av entreprenörskap där forskare strider om att definiera entreprenörskapets symboliska kapital, eller med andra ord dess rätt att existera som disciplin.³¹ I en tidigare studie tillämpar Ericsson även fältbegreppet för att analysera företag framvuxna ur den nya ekonomin, eller ur den kreativa eran. Ericsson konstaterar att dessa kreativa aktörer ingår i ett så kallat kreativitetsfält som är såväl socialt som geografiskt avgränsat.³² Mer vanligt

²⁵ Pierre Bourdieu citerad i Thorsby, op. cit. 1999, p. 4.

²⁶ Ibid., p. 4.

²⁷ Broady, op. cit. 1990, p. 203.

²⁸ Se exempelvis Johan Berglund, *De otillräckliga. En studie av personalspecialisternas kamp för erkännande och status*, Stockholm School of Economics, Stockholm, 2002; Daniel Ericsson, *Kreativitetsmysteriet*, Stockholm School of Economics, Stockholm 2001; Markus Kallifatides, *Modern företagsledning och omoderna företagsledare*, Stockholm School of Economics, Stockholm 2002.

²⁹ Se exempelvis Donald Broady (red.), *Kulturens fält*, Daidalos, Göteborg 1998.

³⁰ Daniel Ericsson (red.), *Det oavsedda entreprenörskapet*. Academia Adacta, Lund 2004.

³¹ Ibid., p. 9

³² Ericsson, op. cit. 2001.

förekommande är dock att tillämpa fältbegreppet i studier av kulturella fält.³³ Man söker här med hjälp av Bourdieus fältbegrepp, och de kulturella fältens struktur, förklara vilkas bifall och bekräftelse konstnärer och företagare söker. Som avantgardistisk konstnär är det inte alls ett misslyckande om den stora publiken inte uppskattar det man gör – att tilltala en sådan publik skulle snarare betyda att man misslyckats. Det kulturella kapitalet, vilket är vad konstnären inom fältet värdesätter, ackumuleras i stället genom att appellera till de ”rätta” grupperna, exempelvis fältets elit. Konstnärens tendens att inte handla ekonomiskt maximerande (exempelvis genom att nå den breda publiken), oförklarligt med ett neoklassiskt ekonomiskt perspektiv, blir logiskt och förståeligt när det betraktas ur ett fältperspektiv.

Habitusbegreppet appliceras i de studier som refereras här i syfte att beskriva hur individens smak representerar, och formas av, dennes sociala klass och således hur givna klassförutsättningar tar sig uttryck i individuella handlingar och livsstilar, samt i syfte att visa på hur trögrikligt habitus är.³⁴ Johan Berglund har använt habitusbegreppet för att analysera hur ett rum av möjligheter formas i termer av vilka strategier som blir tillgängliga, och vilka argument som är legitima, för aktörer inom ett givet fält. Han visar i sin studie av personalspecialister hur fältets logik, doxan, begränsar rummet av möjligheter, och därigenom vad som i praktiken blir möjliga handlingar.³⁵

Inte alltför överraskande är det dock kapitalbegreppet som tilltalat företagsekonomerna i Sverige mest. Att tala om andra tillgångar än strikt ekonomiska, i egenkap av socialt och kulturellt kapital, i ekonomiska termer ser ut att falla dem som i huvudsak är skolade i en neoklassisk teoribildning i smaken. Flera forskare tar upp fältspecifika kapital, tillhörande de fält de fokuserar på i den egna forskningen – estetiskt auktoritetskapital i klädbranschen och kreativt kapital bland företagsledare³⁶ eller släktkapital i familjeföretagen³⁷. De underordnades reproduktion av rådande ordning, vad Bourdieu benämner symboliskt våld, blir

³³ Jenny Lantz, *Taste at Work. On Taste and Organization in the Field of Cultural Production*. Stockholm School of Economics, Stockholm 2005; Björn Rombach (red.), *Den framgångsrika ekonomiskan*, Santérus, Stockholm 2005; Katja Lindqvist, *Exhibition Enterprising. Six Cases of Realisation from Idea to Institution*. Stockholm University School of Business, Stockholm 2003; Rickard Wahlberg, *Konst och marknad. En studie av resursansaffningens inverkan på konstnärlig produktion*, Luleå Tekniska Universitet, Luleå 2001.

³⁴ Ericsson, op. cit. 2001; Kallifatides, op. cit. 2002; Jesper Blomberg, *Ordning och kaos i projektsamarbete*, Stockholm School of Economics, Stockholm 1995.

³⁵ Johan Berglund, *The Practical Men of Action. The Construction of Masculinity and Model Leaders in Business Magazines*, Centre for Advanced Studies in Leadership, Stockholm 1999; Berglund, op. cit. 2002.

³⁶ Ericsson, op. cit. 2001.

³⁷ Annelie Karlsson Stöder, *Familjen & Firman*, Stockholm School of Economics, Stockholm 2000. Här anknyts till Bourdieus studier av kapitalets reproduktion över generationsgränserna inom den franska överklassen, se Pierre Bourdieu, *The State Nobility*, Stanford University Press, Stanford 1996 [1989].

tillämpligt i studien av personalspecialister, och deras underordnade ställning i företagen, vilken kan te sig paradoxal med tanke på att personalen ofta framhävs som en kunskapsintensiv organisations främsta resurs.³⁸

Sammantaget är det således tämligen stor spridning på vilka delar av Bourdieus teoribildning som har applicerats i amerikansk respektive svensk företagsekonomisk forskning och hur detta har gjorts, att döma av de studerade exemplen. Amerikansk forskning har främst anammat kapitalbegreppen och integrerat dessa i studier där även det neoklassiska humankapitalbegreppet figurerar. Här skapas en ontologisk och epistemologisk problematik som dock inte diskuteras i studierna. Företagsekonomisk forskning i Sverige har anammat flera delar av Bourdieus begreppsapparat såsom fält, kapital och habitus. Här figurerar fält i stället för ekonomisk marknad och kapital som resurser i ett socialt sammanhang. De svenska forskarna integrerar även i högre utsträckning Bourdieus perspektiv i den epistemologiska ansatsen. Samtidigt som Bourdieus begrepp har visat sig förekomma inom både amerikansk och svensk företagsekonomisk forskning är hans begrepp, vilket har påpekats, sällsynta som nyckelbegrepp i texter. Bourdieus teorier används främst för att analysera delar av ett material och inte för att skapa en teoretisk grund för analys av empiriska material som helhet. Icke desto mindre har Bourdieus begrepp uppenbarligen visat sig vara en tillgång för att förstå de fenomen som dagens företagsekonomer studerar, och det förefaller inte orimligt att anta att vi i kommande företagsekonomisk forskning kommer att se en ökad tillämpning av Bourdieus begreppsvärld.

³⁸ Berglund, op. cit. 2002.